

MUSIKK OG PSYKOLOGI

En kommentar til temanummeret *Psyke & Logos*, nr. 1, 2007

Hroar Klempe

Forholdet mellom musikk og psykologi er et fascinerende tema. Det er mange grunner til det, men jeg vil fremheve to. På den ene side oppleves det rent intuitivt som å være en nær sammenheng mellom musikk og psykologi. De fleste opplever daglig den sterke virkningen musikk har på ens egen personlige livssituasjon, enten det dreier seg om å skape følelser, sosiale tilknytninger eller avkoplinger. På den annen side er musikk i liten grad definert som et sentralt område innen psykologien. Det gjelder så vel den akademiske som den anvendte psykologi. Vi finner relativt få publikasjoner i de sentrale psykologiske tidsskriftene som omhandler musikk. De ulike basalområdene i psykologi blir i liten grad knyttet opp mot musikk, enten det dreier seg om utvikling, kognitiv, biologisk, personlighet eller sosialpsykologi. Det samme gjelder også de anvendte områder, der det er slående hvor lite musikkterapi er adoptert inn til å bli en del av klinisk psykologi. På en måte kan man si at musikkterapien representerer et eget anvendt område innen psykologien, men den er kanskje enda mer marginalisert enn som så. Pr. i dag er den ikke en del av den vestlige utdanningen innen klinisk psykologi. Derfor havner den fort inn i gruppen av de mer okkulte terapier, slik som for eksempel lukt-, farge- og steinterapi.

Med siste temanummer av *Psyke & Logos* ble det imidlertid gjort et løft for å endre på dette misforholdet. Det er det stor grunn til akkurat nå. I de nordiske landene har det i løpet av de siste tretti årene bygget seg opp en helt spesiell kompetanse i koplingen mellom musikk og psykologi. I Sverige har miljøet rundt Alf Gabrielson i Uppsala representert et kraftsenter for hele Europa når det gjelder å legge et grunnlag for en generell musikkpsykologi. I Norge har Even Ruud vært en standhaftig drivkraft i å etablere musikkterapi-utdanninger, og i Danmark fikk man tidlig en full musikkterapiforskerutdanning med bl.a. Lars Ole Bonde i Aalborg. I løpet av disse tretti årene har en rekke produktive og svært talentfulle musikkterapeuter, psykologer og forskere greid å gjøre koplingen mellom musikk og psykologi til et akseptert område i den forstand at det publiseres mye innen feltet og en rekke institusjoner nyter godt av de anvendte mulighetene som ligger i musikkterapi. Det er denne virkeligheten som gjør det betimelig å lage et nordisk temanummer

om musikk og psykologi akkurat nå. For nummeret bærer preg av at det er en rekke frukter å høste av disse tiårene. For det første er det et spesielt fyldig nummer med sine 640 sider, men mest av alt er det en samling artikler som viser at denne koplingen mellom musikk og psykologi har nådd et intellektuelt og vitenskapelig nivå som har gjort den robust og motstandsdyktig, og den viser seg å stå frem som et levedyktig område, enten det er innen akademia eller på det mer anvendte feltet.

To forskjellige fagområder

Likevel knytter det seg en del problemstillinger til denne koplingen mellom musikk og psykologi. Det gjelder først og fremst dette paradokset, som går på at koplingen fortsatt er et marginalg område til tross for at musikk har så vel åpenbare som dokumenterbare virkninger på sinnet, enten det er innenfor eller utenfor en normalitet. Dessuten er det åpenbare historiske grunner til å kunne si at musikk og psykologi har et svært nært og intimt forhold seg i mellom. Det gjelder først og fremst i forbindelse med oppkomsten av gestaltpsykologien. Mitchell G. Ash dokumenterte på nittitallet hvordan musikken dannet et helt sentralt utgangspunkt for så vel Wertheimer, Koffka og Köhler (Ash 1998). De tre var ikke bare amatørmusikere på et svært høyt nivå, men publiserte i tillegg en rekke artikler der persepsjonen av musikk sto helt sentralt. Denne tette forbindelsen var heller ikke enestående. Carl Stumpf la med sine to bind om *Tonpsychologie* (Stumpf 1883/1890) grunnlaget for begrepet om relasjoner i psykologien, og man må kunne si at det var på et musikalsk grunnlag dette begrepet ble introdusert i psykologien. Det samme kan man også si om selve det gestaltpsykologiske resonnement, som ble formulert av Ehrenfels og som primært tok utgangspunkt i transponeringen, som kanskje også er det beste og mest entydige eksempel på at helheten ikke lar seg utlede av summen av enkeltdelene alene (Wertheimer 1967). Denne nære forbindelsen mellom musikk og psykologi startet heller ikke der, men lar seg føre videre tilbake i historien, der blant annet også Wilhelm Wundt må regnes med (Klempe 2007), selv om han ble anklaget av Stumpf for ikke å ta den musikalske opplevelse nok på alvor (Ash 1998, s. 40).

På denne bakgrunn må man naturlig nok spørre om hvorfor det har seg at musikk og psykologi i dag representerer så forskjellige områder at det må spesialnumre til for å føre dem sammen igjen. Noen av svarene er likevel å finne i nettopp dette nummeret, der det blant annet blir åpenbart at musikk og psykologi har gått gjennom faglige utviklinger som har ført dem i to forskjellige retninger de siste seksti til hundre år. Men dette bildet er slett ikke entydig. De siste tretti årene har det også skjedd en perspektivendring i psykologien, der nettopp humaniora i mye større grad har vært trukket inn som et premiss for psykologiens selvforståelse. Det gjelder kanskje først og fremst i bruken av kvalitativ metode. Den har i den senere tid fått en klar

aksept og en viss posisjon innen psykologien. Likevel må man kunne si at mange av premissene for kvalitativ metode er forankret i de humanistiske fag. Derfor er det også denne kvalitative innfallsvinkelen som preger mange av artiklene i dette nummeret. Dette kommer først og fremst til uttrykk gjennom den sterke vektleggingen på fenomenologien, enten den er forankret i Husserl selv eller i andre, som for eksempel Merleau-Ponty. Flere artikler tar derfor også direkte utgangspunkt i fenomenologien som en filosofisk retning for å utlede et resonnement om opplevelsen av musikk i et mer generelt perspektiv (Nielsen 2007), men også i et mer spesielt perspektiv i form av empirisk orienterte studier (Fink-Jensen 2007). I tillegg er det grunn til å merke seg at Daniel Stern også blir en sentral referanse for flere av artiklene (Holgersen 2007, Hannibal 2007, Pedersen 2007, Have 2007).

Metodiske utfordringer

Dette bringer oss imidlertid ganske direkte inn i hvilke hovedutfordringer jeg mener denne koplingen mellom musikk og psykologi først og fremst står overfor. En av dem knytter seg til de ulike metodiske innfallsvinkler som preger de to fagområder. Den kvantitative dokumentasjonen står selvfølgelig sterkt innen psykologi. Det betyr ikke at kvalitative dokumentasjoner ikke er akseptert, men at de alene ikke blir tilstrekkelig for å kunne skape en full aksept og forståelse i det psykologiske miljøet. Selv om det også finnes en rekke kvantitative dokumentasjoner i nyere musikkpsykologisk forskning, blir dette nummeret et godt uttrykk for at denne kvantitative forskningen likevel ikke har en helt sentral plass i alle deler av musikkpsykologien. Dermed bekreftes igjen dette inntrykket av at musikk og psykologi er to forskjellige fagtradisjoner som i liten grad er i stand til å integrere hverandres metoder fullt ut. Man må også kunne si at den musikkvitenskapelige tilnærmingen ikke er en helt entydig tradisjon, spesielt med tanke på den utviklingen den har vært gjennom de siste tretti årene. Man snakker om «den nye musikkvitenskapen» som innebærer at det metodiske grunnlaget og det vitenskapelige begrepsapparat ikke hentes fra harmonilæren og formlæren, men fra litteraturvitenskap, sosiologi, sosialantropologi og, ikke minst psykologi. Slik sett kan man på mange måter si at de to fagområdene som her settes sammen delvis glir over i hverandre i utgangspunktet, men at begge også bærer preg av en viss uklar identitet hver for seg. Denne identitetsavklaringen blir kanskje en av de største utfordringer for å kunne skape en god dialog mellom de to fagområdene.

Det er på dette punktet jeg mener dette nummeret hevder seg godt. Det er imidlertid få direkte drøftinger av dette spørsmålet, selv om det også blir berørt (Knakkegaard 2007). Derimot er det flere som forholder seg til dette spørsmålet på en mer indirekte måte. Forfatterne bærer alle preg av en så dyp og rik innsikt i både psykologi og musikk at det i liten grad skapes tvil

om at dette dreier seg om to forskjellige fagområder. Musikk blir på den ene side betraktet som et helt spesielt kommunikasjonssystem, som delvis er forskjellig fra, men også kan ha noen sammenfall med språk (Andkjær Olsen & Møhl 2007, Holck 2007). Psykologi er på den annen side forankret i sine basalområder, som delvis står på egne ben, men som like fullt lar seg kople opp mot blant annet musikk (Bonde 2007). Likevel blir det her som så ofte ellers, at musikk lett kan bli en diffus og udefinerbar størrelse uten et klart og selvstendig begrepsapparat. Derfor blir det også svært mange av artiklene som i liten grad henter det vitenskapelige begrepsapparatet fra musikkvitenskapen, men heller fra psykologien, antropologien eller språkvitenskapen, for den saks skyld. Det siste er imidlertid ikke noe nytt, der innføringen av formlæren på slutten av syttenhundretallet (se Klempe 1999) viser at musikkvitenskapen lenge og kanskje alltid på mer eller mindre riktig grunnlag har måttet hente inn sitt begrepsapparat fra andre fagområder.

Tre overordnede problemstillinger

På denne bakgrunn er det mulig å bli så frimodig å hevde at det først og fremst er tre ulike problemstillinger dette temanummeret handler om. Det dreier seg om (1) musikkens evne til å gi bestemte opplevelser, (2) dens evne til å kommunisere og (3) i hvilken grad musikken representerer et annet kommunikasjonssystem enn språk. Disse tre problemstillingene oppsummerer hvordan psykologi og musikk møter hverandre samtidig som de også viser hva de to disiplinområdene handler om hver for seg. Musikken er nettopp i stand til å gi de sterkeste opplevelser, samtidig som psykologien skal kunne si oss noe om hva en opplevelse er og hvordan den skapes. Det er heller ikke tvil om at musikk er kommunikasjon samtidig som det er så vanskelig å sette ord på hva det er som kommuniseres og at psykologien derfor får helt spesielle utfordringer på akkurat dette punktet. Denne utfordringen ligger først og fremst i at musikken er forskjellig fra språk og at psykologien i dag domineres av en språklig innfallsvinkel til forståelsen av kommunikasjon. Denne samlingen med artikler viser dermed hvor viktig, men også hvor utfordrende dette skjæringspunktet mellom musikk og psykologi egentlig er. Det er med andre ord ikke først og fremst musikken som blir utfordret i dette møtet, men kanskje i enda sterkere grad psykologien. Psykologien må på mange måter reorientere seg i sin forståelse av hva kommunikasjon er og på hvilket grunnlag vi i det hele tatt får opplevelser.

Det siste lar seg illustrere på en god måte gjennom flere av artiklene og det på flere forskjellige måter. Jeg har imidlertid lyst til å fokusere på to aspekter, og det er på følelser og opplevelse av tid (Knakkegaard 2007). I så måte er følelser spesielt interessante fordi de står så sentralt i det musikkvitenskapelige feltet, spesielt gjennom affekt læren. I psykologien er det først gjennom de siste ti år dette fokuset har fått særlig stort gjennomslag (Juslin

& Sloboda 2001). Samtidig med dette nærmest eksplosive gjennomslaget i psykologien ser vi at det også er en ganske stor forvirring med hensyn til bruken av begrepene affekt og følelser. I forbindelse med musikk finner vi imidlertid en langt større avklart bruk, idet affektlæren knytter begrepet affekt opp til det generelle og noe som lar seg fange i begreper, mens følelser er knyttet til de motsatte, nemlig noe som ikke lar seg uttrykke i ord, men som likevel har en helt spesifikk karakter. Dette får vi illustrert på en interessant måte i flere av situasjonsbeskrivelsene i Iben Haves artikkel om «Baggrundsmusik og baggrundsfølelser – underlægningsmusikk i audiovisuelle medier» (Have 2007). Men også psykologien kan vise til en tidligere historie, hvor det var en langt klarere bruk av begrepene også der. Går vi tilbake til den første eksperimentelle psykologien, så var det akkurat dette skillet mellom følelser og affekt som ble brukt: Følelser knyttet seg til den rene og spesifikke sansning, og uttrykker subjektets reaksjon på møtet med objektet, mens det affektive uttrykker den generelle følelsen som lar seg fange i begreper (se Klempe & Rundmo 2006). Følelser ble derfor også viet spesielt stor oppmerksomhet siden det var noe sansningen rett og slett ikke kunne tenkes foruten.

Derfor fikk også musikk en helt sentral plass i psykologien i pionerfasen, noe som også kommer til uttrykk i Wundts nyansering av ulike typer følelser. Mens man før ham knyttet følelser opp mot begrepsparet lyst og ulyst, føyde han i tillegg til begrepsparene eksiterende/nedtrykkende og spenning/avspenning (Saugstad 2001 s. 106). Det er ikke vanlig å knytte disse begrepsparene til musikk, men når man leser artikkelen til Frede V. Nielsen om musikk og bevissthet, som blant annet viderefører hans tidligere arbeider om musikalsk spenning (Nielsen 1983), så sitter man uvilkårlig igjen med det inntrykk at det nettopp må være musikken som ligger til grunn for at Wundt legger slik vekt på spenning og avspenning som en annerledes følelsesdimensjon enn lyst og ulyst. Den musikalske spenning og dens innfrielse er en dimensjon som skaper følelser, men hvor både spenning og innfrielse kan skape så vel lyst som ulyst og derfor representerer noe annet. Selv om Wundt primært viser til fargen rød som eksempel på det eksiterende og fargen blå som det nedtrykkende, er han rask med å trekke inn musikk også i den sammenheng idet han hevder at det nedtrykkende også knytter seg til de lave toneleier, mens det eksiterende lar seg forbinde med de høye (Wundt 1900, s. 341). På denne bakgrunn viser denne artikkelsamlingen hvordan musikk er i stand til å gi helt spesielle opplevelser, noe tydeligvis pionerene innen psykologien var klar over, men som har vært mer eller mindre glemte eller i det minste underkommunisert i psykologien de siste 50-60 år. Dette temanummeret blir derfor et viktig bidrag i å påvise disse manglene i dagens psykologi.

En annen mangel ved dagens psykologi er at den fort kan begynne å famle når det blir snakk om non-verbale kommunikasjonsformer. Her har musikkterapien lenge kunnet vise vei på en viktig måte. Også i denne sam-

lingen er dette perspektivet godt ivaretatt, der for eksempel Kirsten Fink-Jensen viser hvordan musikken nærmest med nødvendighet leder barn med autistiske trekk inn i en kommuniserende situasjon (Fink-Jensen 2007). På et helt annet grunnlag viser også Mary Butterson hvordan musikken utgjør et kommuniserende fellesskap for følelser (Butterson 2007). Dette kommuniserende fellesskap musikken tvinger en inn i blir også et sentralt moment i Tia DeNoras artikkel om musikk og helse i dagliglivet. Her vises det til hvordan musikken brukes som en «technology of the self» (DeNora 2007, s. 281), men hvor denne teknologien bringer en inn i et sosialt fellesskap på en slik måte at hun ender opp med et samfunnspsykologisk perspektiv på musikk. Det blir et svært viktig perspektiv, som også forsterkes i Even Ruud sin artikkel om «Kropp og gester i musikalske samhandlinger» (Ruud 2007). At musikken kan bli et sentralt moment i samfunnspsykologien, er noe som både kan bringe musikkterapien inn i et nytt spor, samtidig som det sannsynligvis kan bli en svært fruktbar møteplass mellom nettopp musikk og psykologi. Ruud viser imidlertid også til at dette har en god historisk forankring ved å vise til sosialpsykologiens pioner fremfor noen, nemlig Georg Herbert Mead og hans begrep om «det gestiske». I den sammenheng er det også grunn til å trekke inn artikkelen til Mats Uddholm som trekker dette perspektivet videre til kulturpsykologien, med sin forankring i Vygotskij (Uddholm 2007).

Selv om Vygotskij ikke var spesielt opptatt av musikk, må man likevel si at den sto som en sentral referanse blant de russiske formalister ellers, der Bakhtins begrep om den polyfone roman burde stå som et av de mer kjente eksempler på akkurat det. Mats Uddholm påpeker imidlertid hvordan det også ut ifra Vygotskij blir mulig å si at språkbruken sprenger rammene for språket selv, både gjennom bruken av språkbilder, men også gjennom nettopp musikken (Uddholm 2007, s. 110). Dermed viser han hvordan psykologien blir interessant når den beveger seg i det landskapet der rammene for språket blir utfordret. Og det er flere artikler som dveler ved akkurat dette perspektivet der musikken riktignok kan la seg forveksle med språket på mange måter, men som like fullt står frem som et annet kommunikasjons-system. I tillegg til Ulla Holck sin artikkel, er dette en sentral problemstilling hos Alice Theilgaard og Peter Vuust (Theilgaard 2007, Vuust 2007). Det blir berørt på en helt spesiell måte i Tony Wigram sin artikkel om nonverbale måleinstrumenter (Wigram 2007). Man kunne også si at det på mange måter er akkurat det dette spesialnummeret handler om, nemlig om det finnes en psykologi som kan tone ned den verbale dominansen for i stedet å fokusere på musikk som en alternativ kommunikasjonsform. Selv der hvor stemmen blir det sentrale organet, som Sanne Storm og Hanne Mette O. Ridder fokuserer på (Storm 2007, Ridder 2007), blir den språklige dimensjonen tonet vesentlig ned slik at også de understreker denne annerledesheten i det musikalske versus det språklige.

Konklusjoner

På denne bakgrunn kan det ikke herske tvil om at dette temanummeret blir viktig på flere måter. Denne viktigheten går imidlertid langt utover det å bringe to ulike fagområder sammen på en fruktbar og produktiv måte. Jeg vil hevde at det viktigste ligger i at dette nummeret representerer en utfordring for så vel psykologiens som musikkens selvforståelse. Psykologien har i altfor stor grad vært fokusert på det språklige som nærmest den eneste referanse for kommunikasjon. Det gjelder også i de tilfeller hvor non-verbal kommunikasjon har vært temaet. Også i de tilfeller blir gjerne kommunikasjonen forstått i språklige termer, til tross for at vi kan finne tendenser til en helt annen forståelse i psykologiens pionertid. Men det er i virkeligheten samme utfordring den musikalske innfallsvinkelen står overfor. Også den kunne tidligere vise til en selvforståelse som gjorde den forskjellig fra det språklige. Likevel blir den svært ofte forstått i lys av et språklig begrepsapparat. Også artiklene i dette nummeret kan være uklare på dette punktet, men de viser likevel så klart hvordan musikkterapien og musikkpsykologien finner sin begrunnelse i nettopp det at musikken er noe forskjellig fra språk.

I tillegg blir dette nummeret et viktig skritt i retning av å få psykologi og musikk til å snakke samme vitenskapelige språk. Her gjenstår det imidlertid svært mye. Også dette nummeret bærer preg av en forholdsvis ensidig metodisk tenkemåte som langt i fra avspeiler den tradisjonelle psykologiens klare forankring i kvantitative metoder. Her er det imidlertid ikke et spørsmål om hva som er riktig eller galt, men snarere om man snakker samme språk på akkurat dette området. Jeg vil hevde at man ikke gjør det i dag, og heller ikke etter dette ene temanummeret. Men det danner likevel et grunnlag for å kunne si at man ikke gjør det, og det gir også en klar forståelse for hvorfor man ikke gjør det, nemlig fordi det er for lite direkte kommunikasjon mellom de institusjoner som utdanner psykologer og de som utdanner i musikk. Men vi ser at det i Norden burde være et spesielt godt grunnlag for å kunne gjøre denne kommunikasjonen langt tettere. Dette grunnlaget er godt dokumentert gjennom dette nummeret, og akkurat det burde være starten på at man etablerer et nordisk nettverk som kopleter utdanningsinstitusjonene innen musikk og psykologi sammen på akkurat dette punktet. Da ville man kunne samle de enkeltstående kreftene som er spredt utover og samtidig bygge opp en godt integrert forståelse av musikkpsykologi.

REFERANSER

- ANDKJÆR OLSEN, O. & MØHL, B. (2007): «Musik og psykologi – set fra sidelinjen», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk Forlag, s. 5-9.
- ASH, M.G. (1998): *Gestalt Psychology in German Culture*, Cambridge University Press, Cambridge.

- BONDE, L.O. (2007): «Introduktion til musikpsykologi og musikterapi», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 26-60.
- BUTTERTON, M. (2007): «The therapeutic significance of communicative musicality in the practice of listening to music within psychotherapy and its psychobiological origins in early attachment experience», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 310-332.
- DENORA, T. (2007): «Heath and Music in Everyday Life – a theory of practice», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 271-287.
- ELLIS, W.D. (1967): *A Source Book in Gestalt Psychology*, London.
- FINK-JENSEN, K. (2007): «Kontakt og intersubjektivitet i musikalske samhandlinger med specielle børn. Et fænomenologisk perspektiv», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 288-309.
- HANNIBAL, N.J. (2007): «Relevansen af nyere psykodynamisk teori for det kliniske musikterapeutiske arbejde med psykiatriske patienter med personlighedsforstyrrelser», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 385-407.
- HAVE, I. (2007): «Baggrundsmusik og baggrundsfølelser – underlægningsmusik i audiovisuelle medier», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 228-247.
- HOLCK, U. (2007): «Musikterapi i lyset av musikalske træk i tidlige dialoger», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 408-426.
- HOLGERSEN, S.E. (2007): «Kan Daniel Sterns kernebegreber bidrage til en fænomenologisk orienteret musikpsykologi?», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 86-102.
- JUSLIN, P. & SLOBODA, J. (eds.) (2001): *Music and Emotion. Theory and research*. Oxford University Press, Oxford.
- KLEMPPE, H. (1999): *Generative teorier i musikalsk analyse*, Spartacus forlag, Oslo.
- KLEMPPE, H. & RUNDMO, T. (2006): »Læringsstrategi og effektfulle holdningskampanjer – hvordan bør intervensioner gennemføres for å lykkes?», *Psyke & Logos* nr. 2, Dansk psykologisk forlag, s. 601-626.
- KLEMPPE, H. (2007): *Fra opplysning til eksperiment. Om psykologiens oppkomst fra Wolff til Wundt*, Fagbokforlaget, Bergen.
- KNAKKERGAARD, M. (2007): «Klingende tidsum. Om vilkår for opnåelse af indsigt i forhold mellom musik og tid», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 138-159.
- NIELSEN, F.V. (1983): *Oplevelse af musikalsk spænding, I-II*, Akademisk forlag, København.
- NIELSEN, F.V. (2007): «Musik og bevidsthed: Et fænomenologisk perspektiv», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 61-85.
- PEDERSEN, I.N. (2007): «Musikterapeutens disciplinerende subjektivitet», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 358-407.
- RIDDER, H.M.O. (2007): «En integrativ terapeutisk anvendelse af sang med udgangspunkt i neuropsykologiske, psykofysiologiske og psykodynamiske teorier», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 427-446.
- RUUD, E. (2007): «Kropp og gester i musikalske samhandlinger», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 122-137.
- SAUGSTAD, P. (2001): *Psykologiens historie – en innføring i moderne psykologi*. Gyldendal, Oslo.
- STORM, S. (2007): «Den menneskelige stemme – psykologi og psykodynamisk stemmeterapi», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 447-477.
- STUMPF, C. (1883/1890): *Tonpsychologie. Erster und zweiter Band*, Verlag von S. Hirzel, Leipzig.
- THEILGAARD, A. (2007): «Musik og hjerneforskning», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 179-185.

- UDDHOLM, M. (2007): «Frågan om musik och psyke utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 103-121.
- VUUST, P. (2007): «Musikkens sprog», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 186-209.
- WERTHEIMER, M. (1967): «Gestalt Theory» i Ellis 1967.
- WIGRAM, T. (2007): «Music Therapy Assessment: Psychological assessment without words», *Psyke & Logos* nr. 1, Dansk psykologisk forlag, s. 333-357.
- Wundt, W. (1900): «Bemerkungen zur Theorie der Gefühle» i Wundt 1983.
- WUNDT, W. (1983): *Ausgewählte psychologische Schriften, Band II (1891-1913)*, Zentralantiquariat der Deutschen Demokratische Republik, Leipzig.